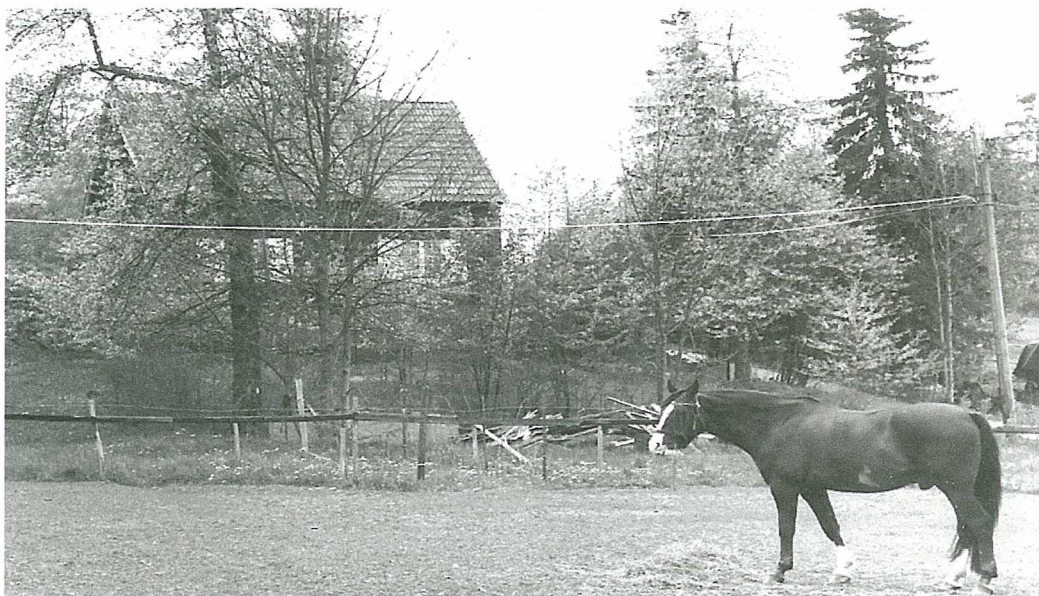

Nybygget eller Nässeltäppan

Foto: Östling 1987

Det finns två Kålgårdar och detta är nedre.

Foto: Östling 1987.

Historien om namnen på husen är faktiskt riktigt rar.

Fritz Egnell lät under -40 talet bygga två stycken arbetarbostäder som skulle rymma två familjer vardera. En tidigare tjänstebostad kallades Nybygget trots att den kom upp vid förra sekelskiftet, 1897.

Nu skulle de nya bostäderna fördelas och arbetsstyrkan hade samlats. När det var klart reste sig en äldre dam boende i nybygget och sporde högt, besviket och ljudligt:

” Jaha, lyckliga Ni som får bo i Herrans kålgårdar medan jag min stackare får bo kvar i Satans nässeltäppa”.

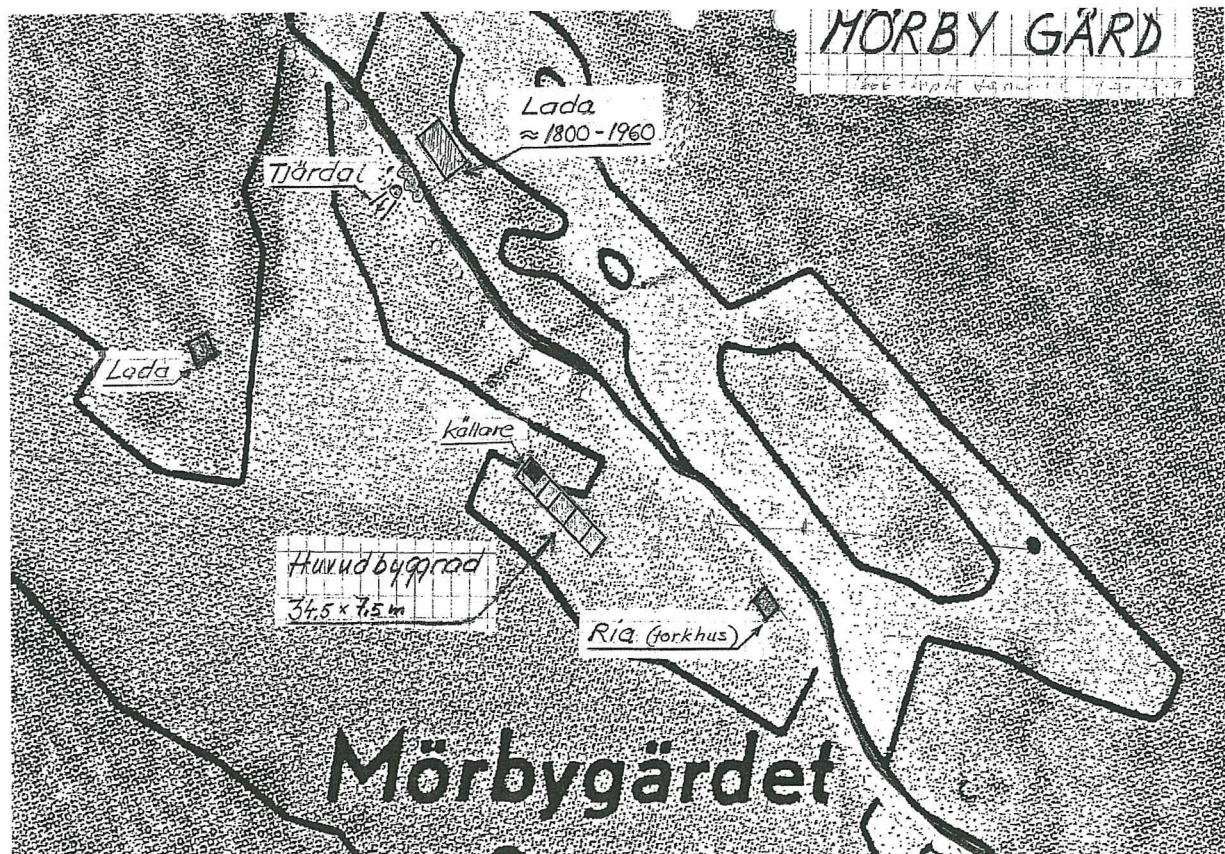
Mörby och några andra platser värda ett besök.

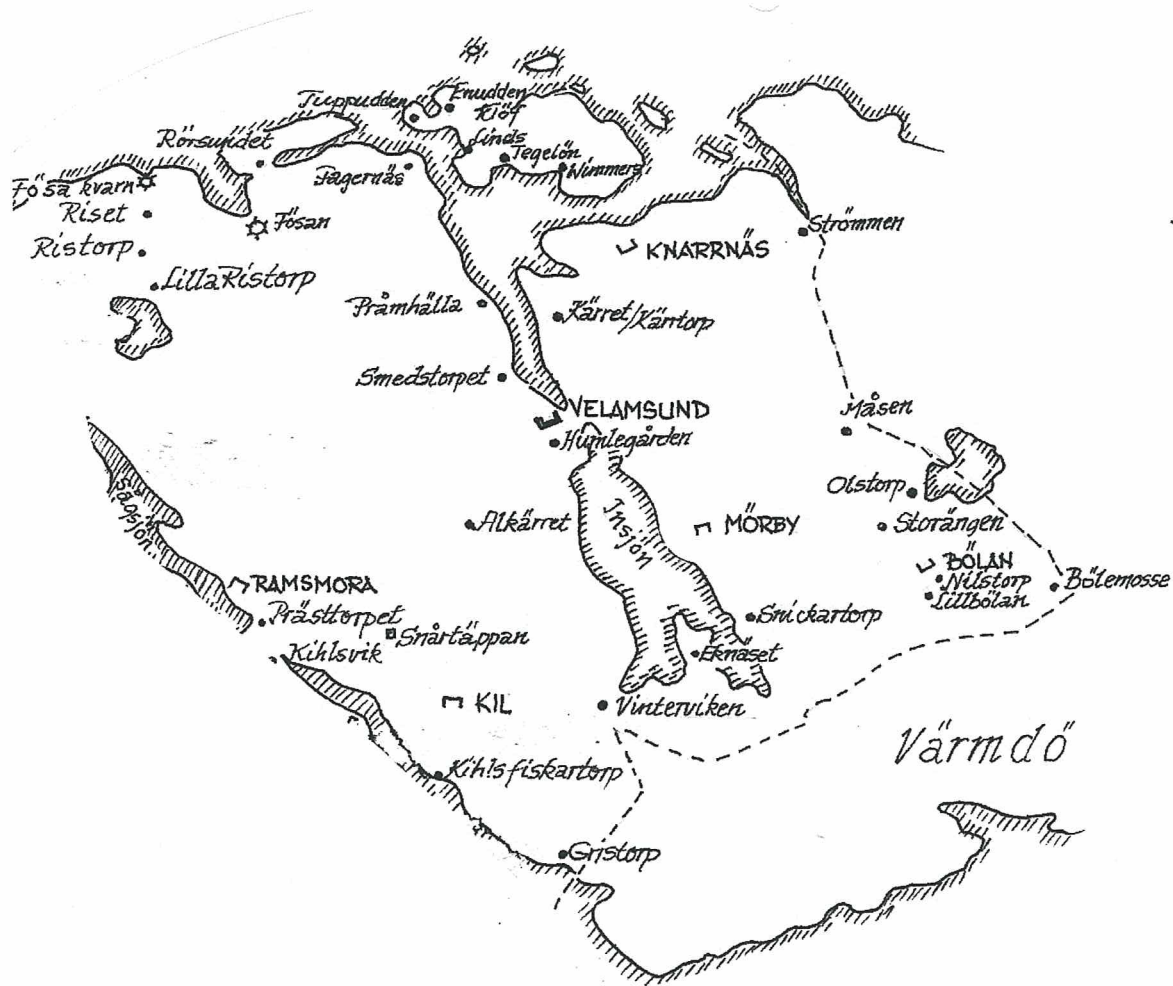
Mörby har ett mycket gammalt namn och var säkert bebodd långt innan Velamsund. På en höjd med utsikt över ett stort gärde mot syd låg gården med farleden i norr.

Lämningar av gården är inte enkel att hitta men i början av Mörby gärde vid ett stort slånbuskage är det. Mot Insjön smalnar gårdet av och blir det som kallas Vintervägen, innan sjön tar vid.

Farleden var förr Velamsundsviken som via Insjön och Pinkarusträsk kom fram till Farstaviken. Leden är lätt att identifiera efter Värmdövägen från Lagnövägen mot Gustavsberg.

Pinkarus är med stor säkerhet ett öknamn på en krog som låg i Farstviken vid ledens mynning.

BOO

torp och andra smålägenheter

- säteri
- gård (frälsegård)
- torp eller motsvarande
- annan lägenhet
- ☆ kvarn

Kartan visar torp under Velamsund vilka återfinns i text.

Kil och Ramsmora egendomar tillhör inte Velamsund men är med för orientering. Ramsmora var ett prästlöneboställe. Ramsmora är ett måste för skogsälskare och vandring efter stranden nedan Kil efter Ekoberget till Graningen stiftsgård helt makalös.

Knarrnäs låter speciellt och kan vara namn från vikingatidens båtar vilka kallades för knarr, men det är inget som man vet.

Knarrnäs tillhörde Mörby gård där det i en västsluttning finns lämningar av en tjärdal. Tjära var absolut nödvändigt för att täta och bevara båtar och dess virke. Tjära var förr en av Sveriges absolut största exportartiklar.

Det finns även en annan plats med anknytning till båtars byggnation, Pråmhällorna, vid dagens Sommarbo men det går vi inte in på här.

Knarrnäs blev ett frälsehemman på 1600 – talet men hette då Mörbyvik.

Hur sätesbyggnaden såg ut vet man inte för gården försvinner in i anonymitet ända till bryggare Fritz Dölling får arrendera stället av Nils von Höpken något år in på 1870 eller slutet 1860.

Bryggare Fritz Dölling, på Fredriksro vid Velamsund, svärfar till Emil Egnell genom dottern Julias (mitten) giftermål. Egnells arkiv

Foto från Phil Atmers "Sommarnöjet i skärgården"

På sitt arrende låter Dölling bygga ett hus som han kallar Fredriksro och det kan ha varit på grunden av det gamla Knarrnäs. Att Knarrnäs var rivet vet man för Pontus de la Gardie skriver 1669 att frälsehemmanet är lagt till Velamsund som ladugårdsland.

Idag är sommarhuset Dölling lät bygga klassat som "av särskilt kulturhistorisk värde".

Man tors nog därför påstå att dagens ägare i det långa loppet bara förvaltar.

Så här skriver dagens ägare, Eva, i Boo hembygdsförenings tidning, Koldalsbladet, nummer två.

”Från en anställning som ölpojke på ett tyskt bryggeri kom Fritz till Sverige där han lyckades så bra att han blev en av borgarklassens rikemän. Han kunde bjuda sina anställda på resa med skärgårdsbåt och sillunch i sommarvillan. Underhöll gjorde en ditforslad mässingsorkester”.

Eva summerar sin fina artikel om renoveringen av Fredriksro:
Hade vi köpt Fredriksro om vi anat allt slit som väntade?
NEJ!

Men vad glada vi är att vi inte anade!

Fritz Dölling älskade sitt Fredriksro och avgudade sin familj. Han var inte bara driftig utan en vänsäll människa omtalas det.

Vart efter barnen blev gifta byggde han sommarvillor till dessa och den nya familjen. Det blev totalt tre stycken varav dottern Julia som gifte sig med Emil Egnell, i bröllopsgåva, fick Sjövillan där dom bodde varje sommar tills 1903 då Velamsunds gård var färdigrenoverad.

När Emil köpt Velamsund avstycker han Knarrnäs och säljer till sin svärfar. Det kan ha kuriöst intresse att Andres Zorns mor tjänade piga hos Dölling och bodde med Anders i kullstugan.

Fredriksro.

När man vill beskriva platser och vad där finns eller funnits står två alternativ till buds. Långa berättelser, ofta tråkiga, komplicerade eller de korta summariska. Eftersom tanken med promenader är att upptäcka väljs i det följande det senare alternativet.

Det finns en äldre pojke som heter Carl Oscar Östling som gjort ett helt fantastiskt kulturarbete som heter "torpinventering i Boo". Inventeringen sträcker sig före de första kyrkböckerna till idag och spänner över flera generationer av kartor, foton, teckningar, torpare, hus och historier. Det är över tusen sidor där den intresserade kan läsa om "sin" plats och även köpa kopior. Besök Boo hembygdsförening så får Ni hjälp. Följande beskrivningar bygger på och använder till stor del Carl Oscars arbete.

Torparmor vid höbärgningstid på ett Velamsundstorp. Fotograf okänd, troligtvis en stilstudie på fru Norman.

Bölan kommer säkert från Bol som förr betydde bebodd gård och var säkert ett ställe där fisket var en huvudnäring. Det är inte människan som skapat Boo av idag, utan landhöjningen.

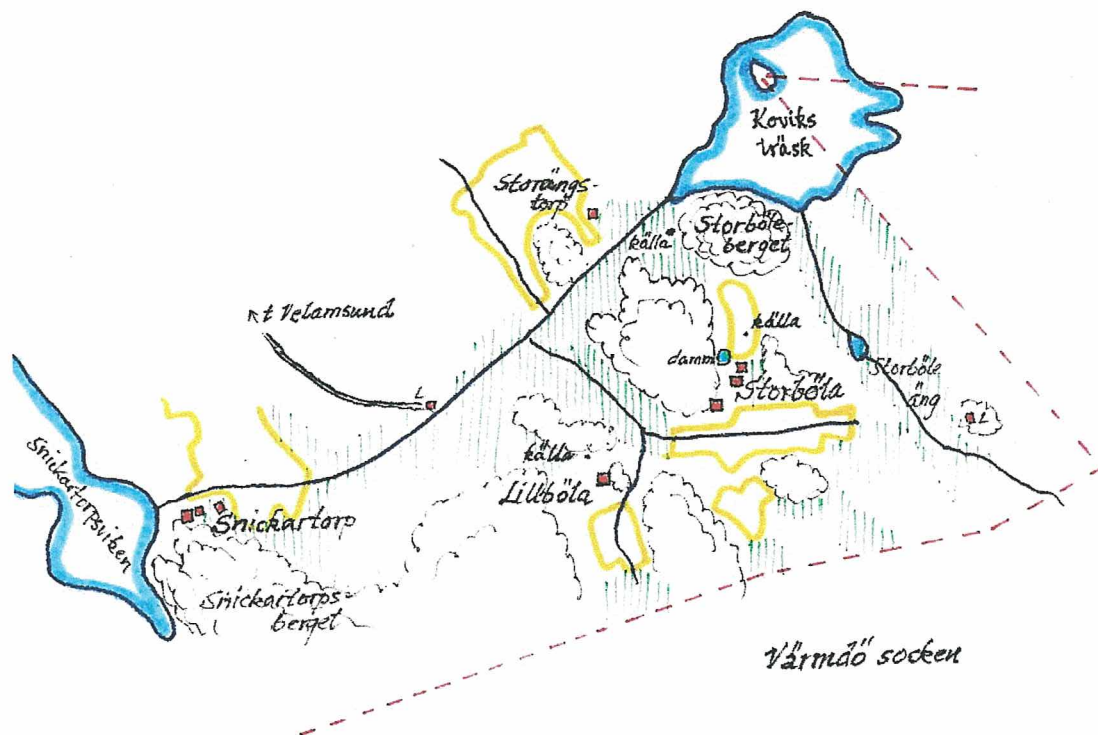
O i Bol blev ö efter att Gustav Vasas svenska bibel 1541 introducerade Å, Ä och Ö.

Bölan, Böletorp, Bölemossen, stora Bölan, Lillbölan, Klastorp, Nilstorp – det är svårt att riktigt få kläm på vad som var vad.

Ibland byter torpen namn men att gå in på alla turer skulle inte tillföra så värst mycket.

Bölan skattar i vilket fall som helst 1541, 6 öre pengar och $\frac{1}{2}$ pund smör.

Idag ligger några av torpen på golfbanans område vilket gör ett besök både enkelt och fotovänligt.

Torpet Måsen eller Mosstorpet ligger idag på Kovikstippens område men nämndes första gången i en husförhörslängd.

Det var torparen, Eric Jonsson född 1724, som förhördes. En av hans söner avled sex år gammal av svält.

Öst om Koviks träsk ligger lämningar av Koviks krutbruk som under Gustav II Adolfs tid försåg kanonerna med ammunition.

Från Lagnövägen är det bara tio meter syd och Ni ser var träsket slutar om Ni färdas i riktning mot Lagnö.

Se den helt superbt stenlagda kanalen som försåg krutkvarnen med energi. Intressant plats och man kan vandra runt träsket på stigar.

Ett mycket tidigt torp har namnet **Storängstorp** som förekommer i mantalslängden med åbon Mats, 1676. Torpet som sådant kan vara av mycket äldre datum. Platsen nämns också som kyrckewret i jordeboken 1793 vilket är underligt då någon kyrka nära inpå inte är dokumenterad.

En torpare, Hans Mårtenson, bodde där från 1694 tills han blev ett av pestens offer 1710. Innan arbetade han på Beata Köningsmarks vinberg och fick en dotter som döptes efter säteriets ägarinna.

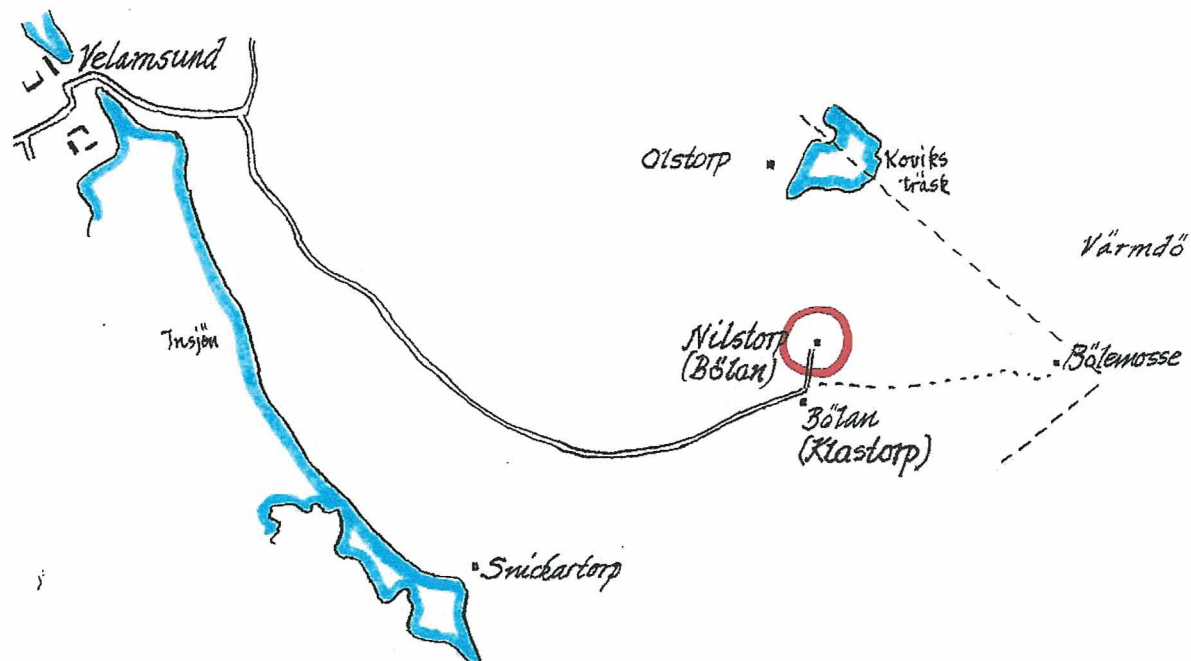
Pesten nämns enbart för att läsaren ska förstå dess omfattning och hur många torp, bara i Velamsund, som blev öde.

Olstorp låg vid norra änden av Koviks träsk och försvann när Lagnövägen byggdes på 1930 - talet.

Det var för torparen Fridolf Olsson det byggdes i slutet av 1890.

Fridolf var enarmad efter en sprängolycka men han arbetade trots sitt handikapp kvar som stenhuggare. Han kallades vanvördigt för Frillegubben.

Nilstorp och Storbölan är samma sak då troligen Nilstorp byggts på en grund av Storbölan, som är av mycket gammalt datum.

Torparen Mickel tas upp av skattefogden redan 1572 men nämns 1543 som Böllastorp. Sedan dyker torpet dyker upp 1842 som Nilstorp med torparen Fridolf Olsson men borde tidigare, av namnet, haft en Nils någonting.

Det är denne Fridolf Olsson som med hustru Sophia Johansdotter får sonen Fridolf som bodde på Olstorp och var stenarbetare.

Bölemosse längst ut på Velamsunds marker, på golfbanan, i en liten kil mot Värmdö är ett bevarat 1800 - tals torp.

Namnet på torpet kommer från en stor mosse som fanns där 1876 när den förste torparen, Anders Petter Johansson, kom.

Det stora flyttblocket har istiden burit dit och många grunder skvallrar om ett slitsamt torparliv.

Lillbölan eller Klastorp

Torparekontrakt.

Kontrakt.

Jag Emil Egnell
antager härmed Carl Johan Norman
till brukare af torpet Lilla Böhlan under Velamsund
uti Boo socken på följande villkor:
1. Arrendetiden räknas från den 14 mars 1897 till samma dag 1907
2. ~~Torparen, som mottager torpet med utsädd höstsäd af~~

Torparekontrakt mellan Emil Egnell på Velamsund och Carl Johan Norman på Lillbölan (Klastorp) som stipulerar 176 dagsverken.

I det detaljerade kontraktet nämns att om katter anträffas utom husknuten, nedskjutes de saklöst.

Norman hade fem pojkar och två flickor och det var två av pojkarna, Johan och Edvin, som med sina fioler spelade om lördagskvällarna på Velamsunds dansbana.

Dansbanan låg där knaggelbacken börjar till Sommarbo med en estrad högt på en grov björk. Det var gubben Norman som med två oxar förspända en stor vagn hämtade gästernas enorma bagage vid ångbåtsbryggorna när de anlände för sommaren till sina hyreslägenheter eller grosshandlarvillor. Carl var glad i uppdragen som gav kontanta pengar.

Lillbölan nämns som torp 1694 då torparen Matts Persson begravs och finns med till 1793 för att sedan försvinna tills 1876.

Då är det torparen Jonas Pettersson Norman som kommer men Norman arrenderar sedan stora Kovik som sonen tar över 1880. Det är möjligt att någon Klas får ta över torpets drift eftersom det även kallas Klastorp. Torpet fanns i familjen Normans disposition till 1931

Snickartorp är borta sedan Lagnövägen kom till men lämningar finns kvar. Första gången torpet nämns är 1717 som bostad till Velamsunds snickare Nils Andersson. Torpet kan ha funnits tidigare för Nils gifte sig 1695 med Maria som senare med parets sex barn blev pestens offer 1710. Lämpligt besök vid vandring Insjön runt.

Knarnäshage nämns 1666 när Augustin Lejonskjöld köpte Knarnäs och 1693 bor torparen Hans Matsson med hustru Maria där. Senast torpet finns med i böcker är 1745 för att sedan försvinna i det okända. Vi vet inte vart det låg varför det är en utmaning för Velamsundsvandrare att finna lämningar. Torpstället kan inte ha varit så obetydligt för sista året det nämns bor där en Ersson med fembarnsfamilj och dessutom svärfar och svärmor. Dessutom verkar det som en Tegelslagare Öberg med tvåbarnsfamilj också bor på Hagen.

Till Kärret kommer man från långa raden om man fortsätter efter båtklubbens bryggor en smal skogstig eller tar vägen mot Fredriksro.

Den förste torparen var troligtvis Botwid Ersson som 1700 döper ett barn och antecknas boende på torpet.

Hans hustru blev ett av pestens offer 1710 men hon var inte den enda detta farsotens år för fyra höstsöndagar begravdes någon av Erssons nära på Skogsö kyrkogård.

I januari 1716 hittas kroppen av Botwid på vägen till Velamsund.

Torpet nämns sista gången 1793 men dyker upp 1862 men då med namnet **Kärrtorp**.

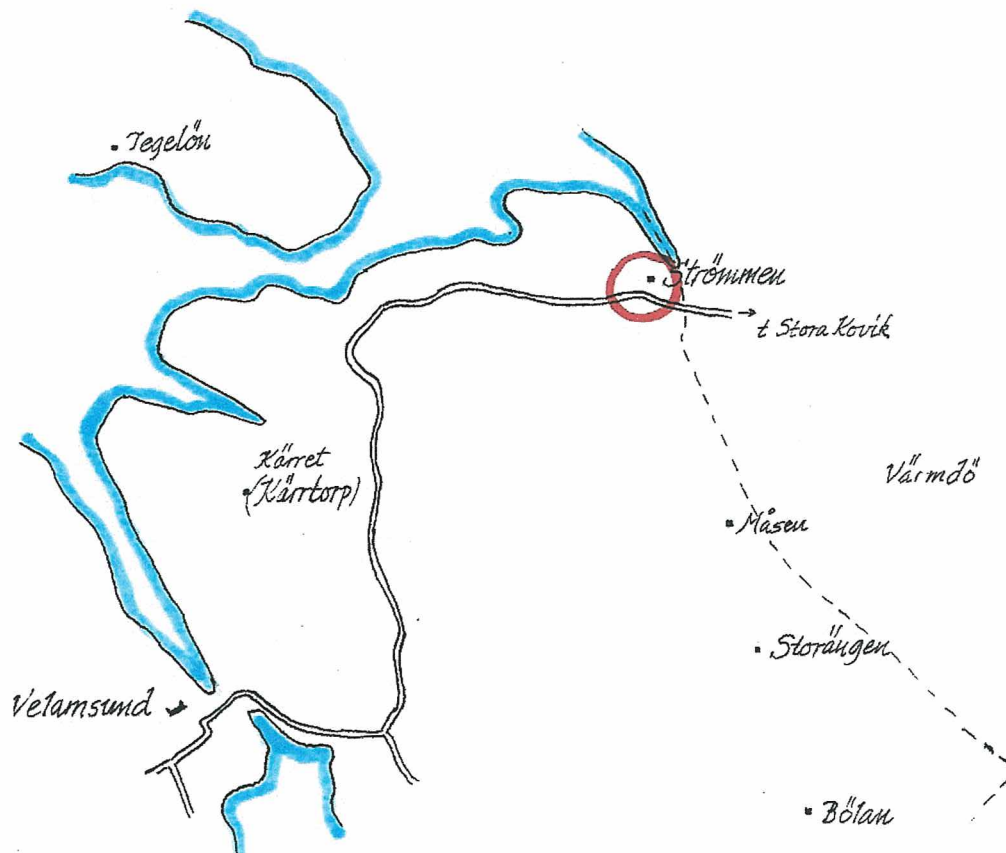
Det är omöjligt att nämna Kärrtorp utan familjen Magnusson och speciellt hustru Märta. Magnusson kom dit kring 1870 då torparen Jonas äktat Emilia Norman från Lillbölan. Märta kom 1933 efter giftermål med Algot.

Det finns en skrift "100 år på Kärrtorp" som berättar utförligt.

Kultur och fritidsnämnden tog 1996 beslut att bygga upp torpet efter en brand några år tidigare.

Omsorgens dagliga verksamhet fick 1998 arrende och de som har barn och tycker om djur är Kärrtorp ett måste, för här finns dessa.

Här får även utvecklingsstörda meningsfull sysselsättning i ett stort antal arbetsgrupper under professionell ledning.

Strömmen förekommer första gång som ett torp i död – och begravningsboken 1691 men kan vara äldre.

Ursprungligt tillhörde torpet Knarrnäs men sedan 1666 Velamsund. I slutet av 1800 – talet tas det upp under Fredriksro.

Det var inte bara torpare som bodde här för Strömmen hyrdes också ut till sommargäster varav en var den kände Paul U Bergström.

Strömmen ligger efter vägen mellan Fredriksro och stora Kovik i gränsen till Värmdö inne i Strömviken. Det fanns 1943 två hästar, en tjur och nio kor.

Strömmen

Det finns många fler torp att redovisa men vi nöjer oss med det närmaste till långa raden, Smedstorpet.

Säkert hade gården eller platsen haft en smed långt innan det blev Velamsund men 1689 står det i vigsellängden att smeden Olof Nilsson på torpet gift sig med pigan Kierstin. Olof förenade sin smedgärning med att vara klockare på Boo kapell, en av de första.

Efter Olof kom Hindrik som arbetade åt Beata och efter honom många andra varför gårdet än idag heter Smedsgärdet. Grunden Ni kan se när Ni vandrar runt byggdes under Fritz Egnells ägotid på säteriet.

Smedstorpet.

Några bilder

Mjölksurra (mjölkförsäljerska). Ej namngiven.
Okänd fotograf.

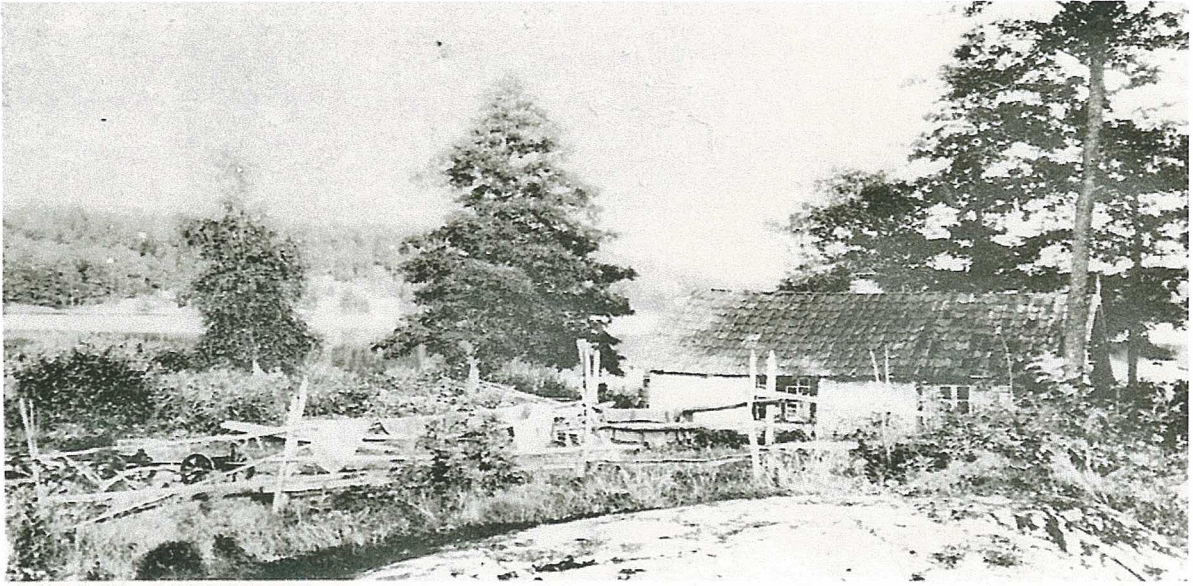
Foto Hilding Olsson, 1949
Bölemossetorparen Victor Olsson

Kärrtorp kring 1900.

Efter orig. hos Josefine Larsson

Foto: Richard Söderbaum 15 nov. 1895

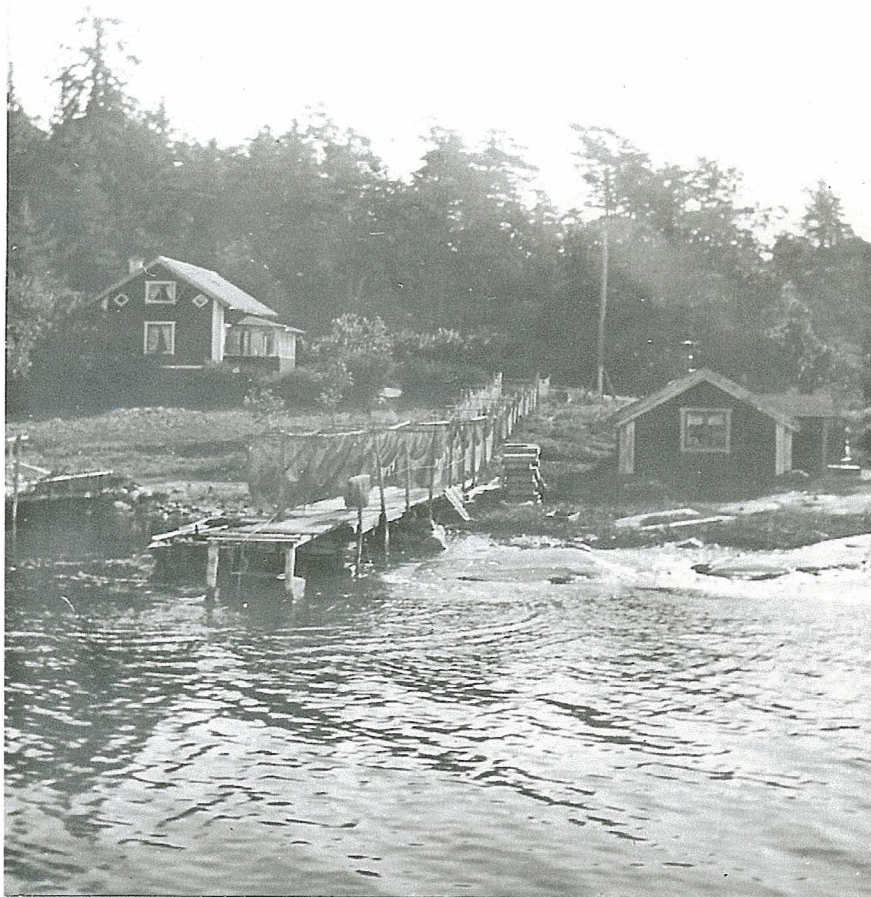
Snickartorp vid Insjöns nedre strand.

Gåva av Lennart Backman, Värmdö.

Olstorp

Ur Gustav Alexanderssons samling

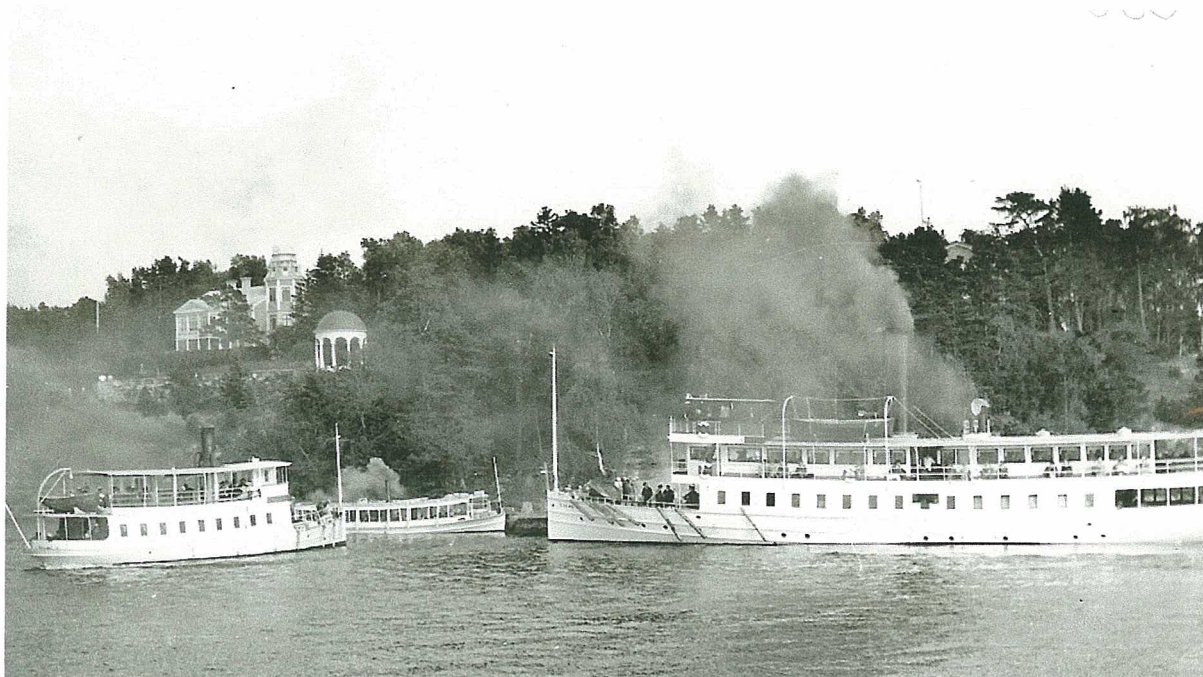
Kils fiskarstuga när fisket fortfarande pågick.

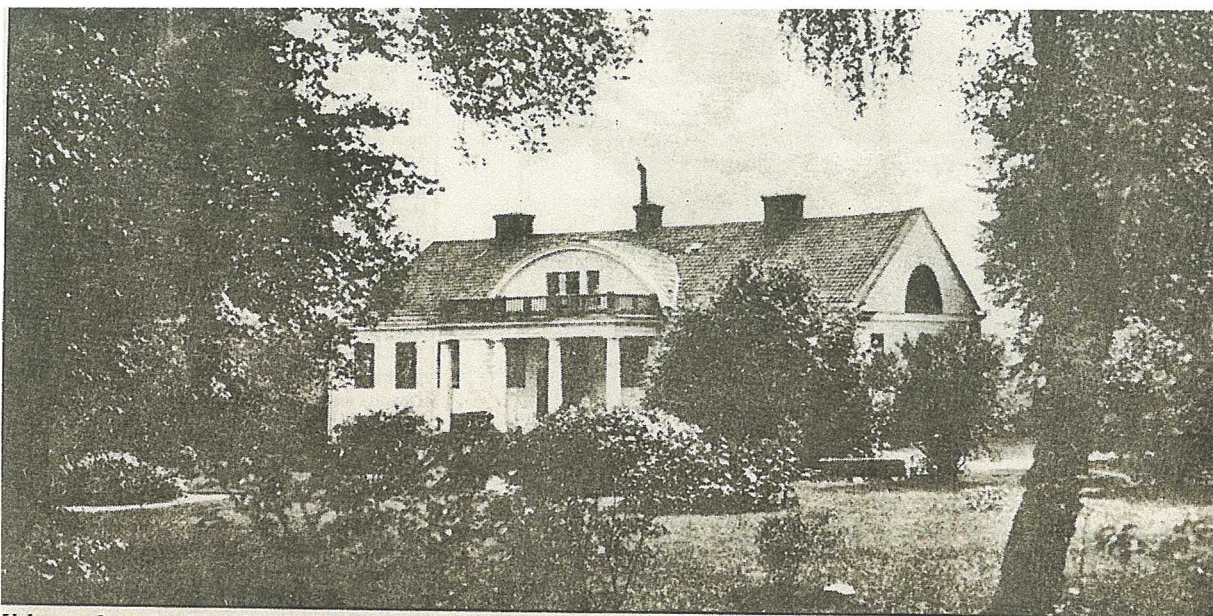
Flyttning av Kils fiskarstuga till Velamsund.

Foto 27 januari 2001.

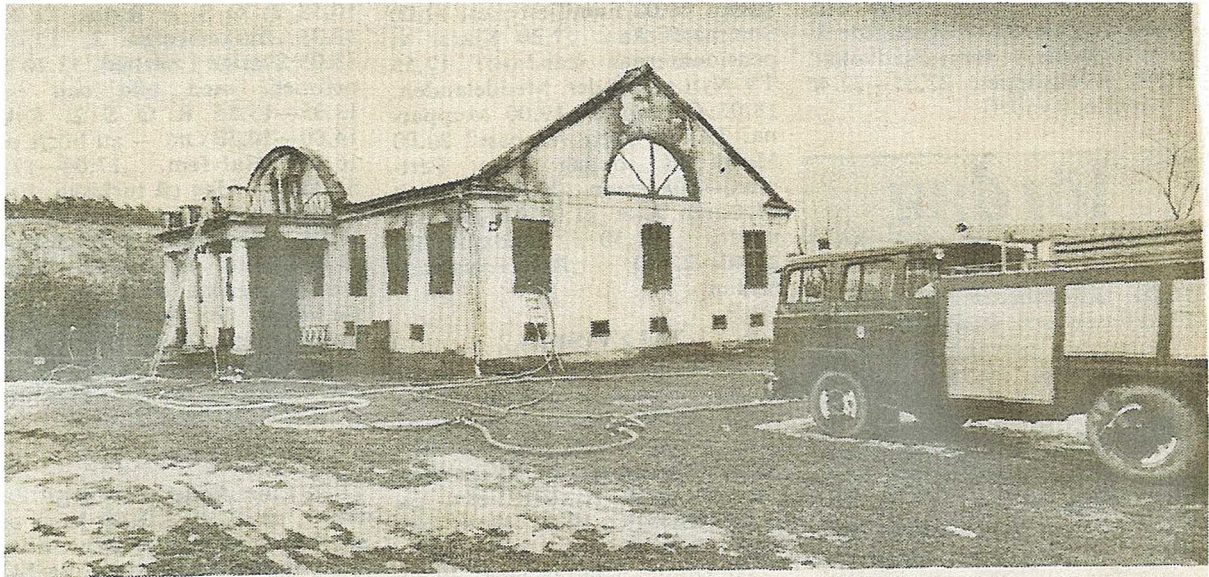

Trängsel vid ångbåtsbryggan Vikingshill, 1925. Nästa anhalt är Fösans brygga 50 meter in i viken, från vilken högra båten verkar komma. I mitten Tor VII. Villa Karlshill i bakgrunden. Foto Erik Westerberg.

Velamsund som det såg ut i början på seklet. Det är ovisst exakt vilket år bilden är tagen men förmodligen är den från sent 20-tal. 1978 brann Velamsund ned och de återstående resterna av byggnaden revs sedan helt. Foto: Nacka lokalhistoriska arkiv.

Velamsunds gård **HELT UTBRÄND**

Första april 1978.

